

ETNISCHE CHIRURGIE ALS LICHAAMELIJKE ASSIMILATIEPRAKTIJK

ONS ONBEHAGEN OVER DE NEUS VAN MICHAEL JACKSON¹

Kathy Davis

Surgical passing: or why Michael Jackson's nose makes us uneasy

Since the emergence of cosmetic surgery at the turn of the 20th century, individuals in the US and Europe have not only looked to cosmetic surgery as a way to enhance their appearance, but also as a way to minimize or eradicate physical signs that – they believe – mark them as ‘different’, i.e. other than the dominant group or a more desirable ‘racial’ or ‘ethnic’ group (Haiken, 1997). In this paper, I raise the question how such ethnic cosmetic surgery might differ from other types of cosmetic surgery (e.g. breast augmentations for ‘enhancing’ femininity or face-lifts to eliminate signs of aging) and, more generally, whether ethnic cosmetic surgery raises different normative or ethical issues. To this end, I analyze scientific (socio-historical, sociological, and medical) texts as well as popular debates about the political implications of surgery for the ‘ethnic patient’. Drawing upon the case of the most famous recipient of ethnic cosmetic surgery, Michael Jackson, I will show how cosmetic surgery for people of color or for the ‘ethnically marginalized’ is framed in a discourse of ‘race’, while cosmetic surgery for white Anglo-Americans is framed in a discourse of beauty. I will map out some of the consequences this discursive framing has for the relative ease or unease which cosmetic surgery evokes among its critics.

Onlangs had ik met enkele feministische collega's een discussie over de betrokkenheid van vrouwen bij plastische chirurgie. Iedereen was het erover eens dat plastische chirurgie met als doel het nastreven van vrouwelijke schoonheidsidealen, onderdrukkend is. Ze geloofden echter niet in een verwerping van plastische chirurgie zonder meer en namen liever een genuanceerde houding aan: cosmetische ingrepen kunnen in individuele gevallen acceptabel zijn, maar moeten in hun algemeenheid behoedzaam worden benaderd.

Vervolgens bracht ik de toepassing ter sprake van plastische chirurgie als een mogelijkheid om uiterlijke kenmerken van etniciteit aan te passen. Als voorbeeld noemde ik het groeiende aantal Aziatische vrouwen dat een plooi in hun oogleden laat zetten om hun ogen 'sprekender' en, naar we mogen aannemen, meer 'westers' te laten lijken. Hierop reageerden mijn collega's verontwaardigd: ze vonden dit soort praktijken volslagen laakbaar. Toen ik hun vroeg waarom zij zo'n groot verschil maakten tussen operaties om 'raciale' of etnische kenmerken te veranderen en operaties om er 'vrouwelijker' uit te zien (bijvoorbeeld borstvergrotingen), leken zij uit het veld geslagen. Na lang aarzelen gaven zij toe dat ze het eigenlijk niet konden motiveren. Maar, zoals een van hen het uit-

drukte: 'Het voelt gewoon anders, op de één of andere manier erger.'

Ik had een dubbel gevoel over deze discussie. Aan de ene kant was ik een beetje geïrriteerd door wat op mij overkwam als de zoveelste vertolking van het oude afgezaagde debat over hiërarchieën van onderdrukking. Het riep herinneringen bij me op aan talloze discussies met feministen die beweren dat gender (en niet klasse of ras) de belangrijkste verschilcategorie is, en met antiracisten die net zo stellig volhouden dat niet seksisme, maar racisme de boosdoener is die we het meest in de gaten moeten houden. Dergelijk dualistisch denken is effectief aan de kaak gesteld door Floya Anthias en Nira Yuval Davis (1992), Avtar Brah (1996), Valerie Smith (1998) en vele anderen. Zij hebben beargumenteerd dat gender en ras geen afzonderlijke machtsystemen zijn, maar zich juist bevinden op het snijpunt (*intersection*) van elkaar wederzijds bekrachtigende kenmerken van elke sociale praktijk en historische context. In deze optiek is het niet onze taak aan te tonen wat het belangrijkste is – gender of ras – maar juist om te laten zien hoe deze en andere categorieën, doordat zij elkaar wederzijds beïnvloeden en versterken, specifieke hiërarchische, uitsluitende en uitbuitende constellaties produceren.

Aan de andere kant was ik nieuwsgierig geworden door de felle reactie van mijn collega's en door hun overtuiging dat het gebruik van plastische chirurgie voor het veranderen van ras- en etnische kenmerken niet alleen verschilde van een borstvergroting of een facelift, maar op de één of andere manier 'erger' was. Zij waren allemaal experts op het gebied van gender en etnische studies en hadden het hiervoor beschreven *intersectional perspective* toegepast in hun eigen onderzoek. Ik vroeg me af of hun geschokte reactie op de chirurgische 'verwestersing' van de oogleden van Aziatische vrouwen niet voortkwam uit een relatief gebrek aan aandacht voor deze medische praktijk in het Nederlandse publieke vertoog over plastische chirurgie. Bij alle vormen van plastische chirurgie zijn vrouwen oververtegenwoordigd als patiënt. Feministen zijn ertoe geneigd de cultivering van het lichaam in naam van de schoonheid aan vrouwelijkheid te verbinden (Morgan, 1991; Wolf, 1991; Bordo, 1993; Davis, 1995; Jacobson, 2000). Gegeven de alomtegenwoordige gewoonte om plastische chirurgie door de lens van gender te bezien, lijken cosmetische operaties om iemands vrouwelijkheid te vergroten zo gewoon dat ze – min of meer – acceptabel zijn geworden, terwijl ingrepen om etnische kenmerken uit te wissen nog steeds steevast verrassing en afkeuring opwekken.

Dit artikel geeft een nadere beschouwing van het verschijnsel etnische plastische chirurgie² en de verschillende reacties die het oproept. Na een kort uitstapje naar de geschiedenis van de plastische chirurgie en haar banden met kennisproductie over ras, wend ik me tot de huidige praktijk van etnische plastische chirurgie en plaats deze in het kader van de hedendaagse politieke controversen rond ras en schoonheid. Ik baseer me daarbij op het 'geval' Michael Jackson, die ongetwijfeld de meest bekende

patiënt is bij dit type plastische chirurgie. Ik beoog daarmee twee afzonderlijke, maar gerelateerde kwesties te bespreken. Ten eerste de vraag hoe raciale of etnisch gefundeerde plastische chirurgie verschilt van plastische chirurgie ter verhoging van iemands vrouwelijkheid. Ten tweede de vraag, of etnische plastische chirurgie ernstiger normatieve of politieke implicaties heeft dan andere vormen van plastische chirurgie.

Etnische plastische chirurgie: een historische schets

Etnische plastische chirurgie is als medische praktijk geen recent verschijnsel. Al sinds de opkomst van de plastische chirurgie aan het begin van de twintigste eeuw hebben individuen in de Verenigde Staten en Europa er hun hoop op gevestigd als een manier om hun uiterlijk te verfraaien. Het biedt hun ook de mogelijkheid dié lichamelijke kenmerken minder opvallend te maken of weg te nemen, waarvan ze denken dat ze hen 'anders' maken – dat wil zeggen anders dan de dominante raciale of etnische groep (Haiken, 1997, p. 175-176).

In Centraal-Europa was de 'Ander' gedurende de negentiende eeuw 'de Jood'. Er kwamen steeds meer stereotiepe beelden waardoor het joodse lichaam als anders, misvormd en pathologisch werd gezien. Men dacht dat joden platvoeten hadden (wat hen ongeschikt maakte voor militaire dienst), weerzinwekkende huidziekten ('jodenezzeem'), opgerekte oren met vlezige oorlellen ('Moritzoren'), karakteristieke neuzen (de 'joodse haakneus'), en geslachtsdelen die 'beschadigd' waren door besnijdenis (Gilman, 1991). Deze raciale kenmerken werden geassocieerd met de sociale stigma's van lichamelijke zwakte, ziekte en degeneratie. Hierdoor werd het uiterlijk van joden een hindernis voor assimilatie in de Arische samenle-



Florence Nightingale en Bridget McBruiser

ving. De eerste plastische chirurgen – zoals Jacques Josef, de grondlegger van de moderne rinoplastiek en zelf een ‘geassimileerde jood’ – ontwikkelden procedures voor operaties die joodse patiënten de mogelijkheid gaven om zich ‘etnisch onzichtbaar’ te maken.³

In de Verenigde Staten kwam de plastische chirurgie op als gevolg van grootschalige immigratie aan het begin van de twintigste eeuw. De eerste neuscorrectie werd door John Roe uitgevoerd op een ‘mopsneus’ – een uiterlijk kenmerk dat werd geassocieerd met Ierse immigranten⁴, die negatieve karaktereigenschappen als slonzigheid en ‘hondse’ dienstbaarheid (vandaar de referentie aan de mopshond) zouden hebben. Later werden neusoperaties toegepast bij zowel recente Europese immigranten (joden, Italianen en anderen van mediterrane of Oost-Europese afkomst) als op blanke Amerikanen die bang waren dat ze er ‘joods uitzagen’ (Haiken, 1997). Na de Tweede Wereldoorlog werd plastische chirurgie populair onder Koreanen, Chinezen, Japanners en Aziatische Amerikanen die geplooid oogleden wilden hebben (‘westerse ogen’). Meer recentelijk laten Afro-Amerikanen hun neuzen en lippen door middel van een chirurgische ingreep veranderen.⁵ Geschat werd in 1998 dat van de 2,8 miljoen cosmetische operaties die in de Verenigde Staten werden uitgevoerd, 19,6% werd verricht bij patiënten die niet tot het Kaukasisch ‘ras’ worden gerekend – dus bij patiënten van Aziatische, Latijns-Amerikaanse, Indiaanse of Afro-Amerikaanse afkomst (Mattory, 1998, p. xix).⁶

Etnische plastische chirurgie richt zich op gevallen die het eenvoudigst te benoemen zijn als karikaturaal. Dit is voor joden de neus, voor Aziaten zijn het de ogen en de neus, en voor Afro-Amerikanen de neus en de lippen. Geen enkel lichaamsdeel is echter gevrijwaard van raciale markering. In Rio de Janeiro bijvoorbeeld, worden ‘hangborsten’ geassocieerd met de lagere klassen, die men zich voorstelt als zwart. Dit beeld is geworteld in de geschiedenis van de slavernij. Afschaffing daarvan liet in Brazilië tot 1888 op zich wachten (Gilman, 1999, p. 225).

De opkomst van etnische plastische chirurgie kan niet los worden gezien van gelijktijdige wetenschappelijke ontwikkelingen in het denken over ras, die populaire denkbeelden gedurende de negentiende eeuw sterk beïnvloedde. De westerse wetenschap heeft steeds een dubieuze rol gespeeld in het legitimeren van een sociale ongelijkheid die zowel op sekse als op ras gebaseerd was.⁷ Pas in de tweede helft van de negentiende eeuw werd het wetenschappelijk vertoog over ras invloedrijker en raakte het als ‘raswetenschap’ geïnstitutionaliseerd, doordat het een ‘reeks perspectieven bood waaruit men de menselijke variatie construeerde, begreep en ervoer’ (Stepan & Gilman, 1993).

De doctrine van de *Great Chain of Being* construeerde raciale groepen als aparte en onveranderlijke instanties, die hiërarchisch werden gerangschikt op een continuüm, met God en de blanke Europeaan bovenaan en de Neger en de Orang Oetan onderaan. Zo werden sociale ongelijkheden, die werden veroorzaakt door de voortwoekerende slavenhandel en door koloniale expansie, gerechtvaardigd als het onvermijdelijke gevolg van ‘natuurlijke hiërarchieën’ (Gould, 1981; Stepan, 1982; Harding, 1993). Biologen en fysisch antropologen ontwikkelden complexe raciale taxonomieën, die waren gebaseerd op fenotypische eigenschappen zoals de vorm en afmeting van de schedel (bij mannen), het bekken (bij vrouwen), de vorm van de neus of de mond, de huidskleur en het haartype.⁸ Deze anatomische kenmerken werden steeds gezien als verweven met karakterbeschrijvingen. Men dacht bijvoorbeeld dat de Ieren, die destijds als een ras werden beschouwd, rechtstreeks afstamden van de grootorige Cro-Magnon mens. Het gezicht van ‘Bridget McBruiser’, met haar lage voorhoofd, onbetrouwbare oogopslag en slonzige manier van doen werd in fysiologische boeken bij herhaling afgezet tegen Florence Nightingale’s ‘Engelse’ schoonheid en onmiskenbare morele verdienste (Gilman, 1999, p. 94; zie ook Stepan, 1982).

Noord-Europese kenmerken vormden de standaard waaraan alle andere ‘rassen’ werden afgemeten. Individuen die er anders dan blank of Noord-Europees uitzagen, vielen op. Dat zij deze kenmerken met hun ongunstige of stigmatiserende connotaties zouden willen verbergen, is niet verwonderlijk (Haiken, 1997, p. 186). Voor immigranten en leden van andere gemarginaliseerde groepen leek het nieuw opkomende medisch specialisme van plastische chirurgie uitkomst te bieden. Het bood hun een manier om op de maatschappelijke ladder omhoog te komen, in een cultuur die hen op grond van hun uiterlijke verschijning als anders en vooral als inferieur definieerde. Volgens Haiken geeft plastische chirurgie aan individuen de mogelijkheid om ‘etnisch anoniem’ te worden.

Gilman gaat nog een stap verder door aan plastische chirurgie te refereren als een vorm van *passing*. *Passing* verwijst naar het aannemen van een nieuwe identiteit zodat een individu aan de onderwerping en onderdrukking ontsnapt die de oorspronkelijke identiteit met zich meebrengt, en zich zo toegang verschafft tot de privileges en status die deze nieuwe identiteit mogelijk maakt (Ginsberg, 1996, p. 3). Hoewel het ook verwijst naar homoseksuelen die voor heteroseksuelen doorgaan of naar vrouwen die voor mannen doorgaan, wordt *passing* vooral geassocieerd met vertogen over rassenverschillen als de erfenis van de slavernij. In de Verenigde Staten, waar rassenscheiding niet alleen door middel van formele wetgeving tegen

rassenvermenging met straffe hand werd afgedwongen, maar ook door informele praktijken gebaseerd op ideeën over ‘gemengd bloed’⁹, verlieten veel lichtgekleurde zwarten hun familie en gemeenschap en namen vervolgens een blanke identiteit aan.

Gilmans analyse heeft betrekking op het naoorlogse Duitsland, toen individuele joden voor niet-joden wilden worden aangezien en Duitse patiënten ‘gezen’ wilden worden van hun ‘te joodse’ gelaatstrekken. Gilman beschouwt deze chirurgische aanpassingen echter als een veel meer omvattend verschijnsel. In zijn optiek beperkt het verlangen verschillen uit te wissen – om daarmee tot een meer gewenste groep te kunnen worden gerekend – zich niet tot diegenen met een etnisch gemarkeerd uiterlijk. *Passing* is het grondmotief bij elke vorm van plastische chirurgie, of het nu gaat om etnisch opvallende kenmerken of om andere kenmerken. Zo maken facelifts het mensen van middelbare leeftijd mogelijk zich als jeugdig voor te stellen en helpen borstvergrotingen vrouwen met kleine borsten voor sexy door te gaan. Kortom, plastische chirurgie is een vorm van ‘lichamelijke assimilatie’.

Het chirurgische vertoog: van ‘ras’ tot ‘individuele verfraaiing’

Waar medisch historici als Gilman en Haiken een expliciet verband leggen tussen de opkomst van plastische chirurgie en het in omloop raken van vertogen over ‘ras’ en de praktijk van *passing*, lijkt men in hedendaagse medische teksten huiverig om de confrontatie met het ‘rassenvraagstuk’ aan te gaan. De meeste chirurgen beschouwen plastische chirurgie als een esthetisch vraagstuk. Het verlangen van patiënten om hun lichaam te laten veranderen, zien zij als voortvloeisel van een universeel menselijk verlangen naar een innemend en aantrekkelijk uiterlijk. In een cultuur waarin het streven naar volmaaktheid bijna als morele plicht wordt beschouwd, lijkt het slechts ‘natuurlijk’ en ‘normaal’ – vooral voor vrouwen – om er zo goed mogelijk uit te willen zien.¹⁰

In 1998 verschijnt een 412 pagina’s tellend handboek met talrijke in kleur op glanspapier gedrukte platen, onder de titel *Ethnic considerations in facial aesthetic surgery*. In negenentwintig bijdragen van plastisch chirurgen van goede naam worden psychologische, anatomische en culturele overwegingen behandeld, die komen kijken bij plastische gezichtschirurgie bij Afro-Amerikaanse, Aziatische, Latijns-Amerikaanse, Midden-Oosterse, Filipijns-Polynesische en een aanzienlijk minder groot aantal Noord-Europese patiënten.

Een dergelijk handboek was nodig om de volgende redenen. Volgens de redacteur, W. Earle Matory Jr. – zelf een pionier op dit gebied – is de ontwikkeling van

de plastische chirurgie tot nu toe vooral beïnvloed door Noord-Europese schoonheidsidealen. Dit wordt een steeds groter probleem aangezien 35% van de tegenwoordige Amerikaanse bevolking niet kan worden beschouwd als van Kaukasische afkomst. Er zijn daarom procedures nodig waarin rekening wordt gehouden met hun speciale behoeften. Etnische plastische chirurgie is volgens hem vooral een kwestie van inspelen op een trend, en van het aanpassen van de beschikbare technologie zodat deze steeds meer potentiële patiënten aanspreekt.

Andere auteurs plaatsen de plastische chirurgie voor de ‘etnische patiënt’ in het veranderende politieke klimaat. Volgens deze redenering is plastische chirurgie een nieuw verworven ‘recht’, dat voor bepaalde groepen voorheen uitgesloten was. Net zoals gekleurde mensen toegang moeten hebben tot het hoger onderwijs, een goedbetaalde baan en een huis in een goede buurt, zouden ze de voordelen van plastische chirurgie tot hun beschikking moeten krijgen.



De esthetische standaard van het klassieke Griekse model

Alle auteurs benadrukken dat cosmetische ingrepen in ‘etnische kenmerken’ niet gaan over het verwijderen van etniciteit. Het doel is eerder om binnen iedere etnische categorie de ideale schoonheidskenmerken te scheppen (Mattory, 1998, p. xix). Patiënten die hun etnische achtergrond ‘verwerpen’ zijn slechte kandidaten voor plastische chirurgie. De ideale patiënt voor etnische plastische chirurgie is juist het

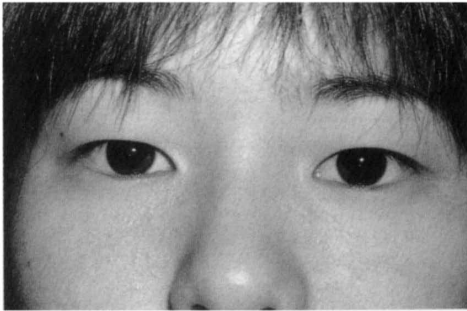
individu dat een 'praktische wens heeft om het eigen uiterlijk te verfraaien' (Gornick, 1998, p. 5).

Hoewel ze de eigen schoonheid van elke etniciteit benadrukken, tonen de auteurs echter ook grote betrokkenheid bij het vinden van een 'universele schoonheidsstandaard' die hun ingrepen bij de 'etnische patiënt' zou kunnen rechtvaardigen. Ze beroepen zich daarbij op antropometrische maatstaven voor de verhoudingen van het gezicht, die objectieve normen voor esthetische aanpassing zouden voorschrijven en niets met etniciteit van doen zouden hebben. Deze standaard is natuurlijk niets anders dan het klassieke Griekse model. Gezichten van mannen en vrouwen uit verschillende etnische groepen worden met dit model vergeleken en kenmerken die hiervan afwijken, komen in aanmerking voor een operationele ingreep.

Om procedures voor het aanpassen van 'etnische' gelaatstrekken te kunnen ontwikkelen en rechtvaardigen, zijn normen voor schoonheid een noodzaak. Chirurgen ontkennen echter met klem, en bij herhaling, dat dit ideaal ook maar enige overeenkomst heeft met blanke normen of westerse etniciteiten. Met het resultaat vangen ze twee vliegen in een klap: een model dat een 'algemeen aanvaarde schoonheidsnorm' paart aan een uiterlijk dat 'vasthoudt aan het eigen etnische karakter' (Rohrich & Kenkel, 1998, p. 96).

Het politieke van schoonheid

Uiterlijke normen waardoor bepaalde groepen als minder aantrekkelijk worden gedefinieerd roepen steevast ook normatieve vragen op. Normen kunnen niet worden beschouwd als eenvoudige 'willekeurige esthetische voorkeuren', die het individu het 'recht'



geven er beter uit te zien. Bij het beantwoorden van normatieve vragen wordt geput uit een meer uitgebreid systeem van opvattingen en gedragingen. Deze devalueren specifieke categorieën individuen – vrouwen of gekleurde mensen – en bevoorrechten mannen en blanke mensen (Little, 1998). In samenlevingen die door sociale ongelijkheid worden geteisterd, impliceert plastische chirurgie in het geval van achtergestelde groepen onrechtvaardigheid, en is daarom eerder een kwestie van politiek dan van esthetiek.

Binnen feministische theorievorming worden schoonheidsidealen en de betrokkenheid van vrouwen bij schoonheidspraktijken in een politieke context geplaatst (Wolf, 1991; Bordo, 1993; Davis, 1995). Schoonheid maakt deel uit van de constructie van 'vrouwelijkheid'. De lichamen van gewone vrouwen worden, volgens sommige feministische theoretici, gezien als per definitie onvolmaakt en worden daarom altijd behandeld als vatbaar voor verfraaiing. Plastische chirurgie wordt beschouwd als een manier om het vrouwenlichaam te disciplineren en te normaliseren, en wordt daarom door feministes over het algemeen verworpen als gevaarlijk en vernederend. Vrouwen die baat denken te hebben bij plastische chirurgie als oplossing voor hun lijden, worden vaak beschouwd als slachtoffers van de schoonheidscultus.

Normen voor geracialiseerde schoonheidsmaatstaven hebben ook tot controversen geleid.¹¹ Vooral sinds de Black Powerbeweging en onder het welbekende motto 'Black is beautiful' uit de jaren zestig is het uiterlijk een politieke kwestie geworden. Voorstanders van Black Power brachten naar voren dat racistische normen ten aanzien van het uiterlijk een rangorde van kleurvoorkeuren in het leven roepen, waarbij mensen met een donkere huid, kroeshaar en Afrikaanse trekken als lelijk en ongewenst worden gezien (Russell et al., 1992; hooks, 1994). Dit had aanzienlijke schadelijke gevolgen, die variëren van openlijke discriminatie op de werkvloer en in het onderwijs tot wijdverbreide zelfhaat onder gekleurde mensen.

Met haar onderzoek naar operaties aan de oogleden van Aziatisch-Amerikaanse vrouwen is Eugenia Kaw (1993; 1994) een voorbeeld van het denken over de wijze waarop etnische plastische chirurgie gelijk op gaat met geracialiseerde maatstaven voor het uiterlijk. Zij meent dat zulke ingrepen 'een andere lading hebben' in vergelijking met een facelift of liposuctie voor Anglo-Amerikanen. Het verlangen om ogen 'sprekender' of neuzen 'puntiger' te maken is een product van rassensideologieën, die Aziatische trekken associëren met negatieve eigenschappen zoals sloomheid, passiviteit of een gebrek aan emotie. Kaws respondenten verklaren allemaal dat ze 'trots zijn Aziatische Amerikanen te zijn' en dat ze niet 'blank willen worden'. Kaw kan echter niet anders dan constateren dat wat zij mooi

vinden – sprekende ogen met 'geplooid' oogleden en een geprononceerde neus – een 'blank' gezicht is.

'Als dit soort plastische chirurgie, die Aziatische Amerikanen ondergaan, inderdaad op individuele keuzes zou berusten, zou je een aantal verhalen verwachten van Aziaten die mooie oogleden zonder plooi of een mooie neus zonder brug willen' (Kaw, 1993, p. 86).

Aziatisch-Amerikaanse vrouwen verklaren dat ze hun oogleden laten opereren omdat 'sprekende ogen er wakkerder uitzien' of omdat ze 'hun positie in het zakenleven willen versterken' of eenvoudigweg omdat ze oogmake-up willen gebruiken ('net zoals andere vrouwen'). Kaw leest in hun woorden echter steeds dat Aziatische Amerikanen, met hun wens van plastische chirurgie, proberen hun etniciteit te verbergen en er meer 'westers' uit te zien.

'Omdat de kenmerken waar Aziatische Amerikanen het meest bezorgd over zijn (de ogen en de neus) traditionele merktekens zijn van hun rassenidentiteit, betekent een verwerping van deze tekens in zekere zin een devaluatie, niet alleen van henzelf maar ook van andere Aziatische Amerikanen. Dit vereist imitatie van, en zelfs bewondering voor de karakteristieken van de groep die cultureel dominant is dan de eigen groep (in dit geval Anglo-Amerikanen), zodat men ten minste kan proberen zich van de eigen groep te onderscheiden' (Kaw, 1994, p. 254).

Zodoende krijgt plastische chirurgie, wanneer ze wordt ondergaan door gekleurde of etnisch gemarginaliseerde mensen, haar betekenissen binnen een politiek vertoog dat meer over ras dan over schoonheid gaat. Etnische of 'raciale' minderheden beschikken, als rechtvaardiging voor hun beslissing plastische chirurgie te ondergaan, doorgaans over minder discursieve ruimte dan hun blanke tegenhangers. Ook de vaak gehoorde claim van patiënten dat ze er alleen maar beter uit willen zien, of dat ze gewoon het recht hebben zichzelf te verfraaien, of dat ze de beperkingen van etnische gelaatstrekken voor hun carrière willen bestrijden, worden gelezen als een bewijs dat ze slachtoffers zijn van racistische normen (Haiken, 1997, p. 213). Door hun cosmetische chirurgie lopen zij het risico te worden beschuldigd van het verloochenen van hun raciale of etnische afkomst en van het ondermijnen van pogingen van hun 'eigen' etnische of raciale groep om zelf een nieuwe esthetiek te bekrachtigen. Ze worden, kort gezegd, gezien als 'verraders van hun ras' (Haiken, 1997, p. 189).

Er is geen sprekender voorbeeld van de neiging om plastische chirurgie te 'racialiseren' dan de publieke

discussie over Michael Jackson. Zijn cosmetische operaties dwingen blank en zwart ertoe de 'rassenkwestie' rechtstreeks onder ogen te zien. Meer in het algemeen betekenen de discussies over Michael Jackson een engagement met één van de pijnlijkste en meest diepgewortelde problemen in de hedendaagse Amerikaanse samenleving (Haiken, 1997, p. 177). Om deze reden is Michael Jackson een nuttig beginpunt voor een onderzoek over de bezorgdheid die etnische plastische chirurgie oproept.

Michael Jackson en de 'rassenkwestie'

Michael Jackson, die zichzelf heeft uitgeroepen tot 'Koning van de Popmuziek', is één van de populairste musici uit de geschiedenis van de Amerikaanse popmuziek. Sinds zijn veelbelovende, prille start als zingend en dansend lid van de Jackson Five, is hij uitgegroeid tot één van de productiefste en meest getalenteerde performers en componisten van de jaren tachtig en negentig. Zijn album *Thriller* (1982) was de best verkochte plaat aller tijden. Jacksons belang voor de wereld van de popmuziek staat buiten kijf, maar de meeste aandacht in de media gaat uit naar zijn bizarre gedrag. Hij draagt altijd strakke, flitsende kleding en meer mascara en eyeliner *off stage* dan de meeste diva's op de bühne zouden durven. Hij meet zich vreemde vermommingen aan, zoals donkere zonnebrillen en operatiemaskers. Om jong te blijven slaapt hij in een gesloten capsule die veel weg heeft van een glazen doodskist en die oorspronkelijk is ontwikkeld voor mensen met brandwonden. En, *last but not least*, hij is verscheidene keren aan zijn gezicht geopereerd.

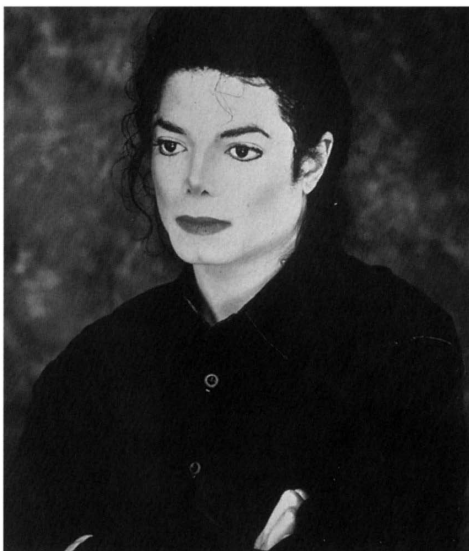
Jackson onderging minstens vier operaties aan zijn neus en talloze ingrepen ter verdere 'verfijning'. Dit

resulteerde in een fragiele puntneus, waar bijna niets van over is, hetgeen zijn gezicht het aanzien geeft van een doodshoofd. Voor chirurgen aan weerszijden van de Atlantische Oceaan zijn grappen over zijn neus gemeengoed geworden ('Goddank, dat ik niet de dokter van die goser ben').

Jackson heeft ook een spleetje in zijn kin laten maken, hij heeft wangimplantaten, een 'verdunde' onderlip en hij heeft waarschijnlijk wat facelifts gehad. Als men afgaat op de spookachtige bleekheid van zijn gezicht dan moet hij overvloedig gebruikmaken van huidbleekmiddelen en van zware, witte pancake make-up. De Michael Jackson zoals wij hem nu kennen vertoont geen enkele overeenkomst met het schattige, donkere kind met de negroïde gelaatstreken uit de jaren zeventig, die flower-powerbroeken droeg en met een enorm afrokapsel rondliep.

Wat zegt Michael Jackson zelf over zijn dramatische metamorfose? Hij beweert in zijn biografie dat het hem er 'uitsluitend' om te doen is 'er beter uit te zien'. Het is een vrije keuze geweest: 'Ik kan het me veroorloven en ik wil het en dus ga ik het doen ook', zegt hij (Taraborelli, 1991, p. 420). In dit opzicht is hij vergelijkbaar met talloze andere beroemdheden waarvan bekend is dat ze verslaafd zijn aan plastische chirurgie, zoals Cher, Dolly Parton of Pamela Anderson. Het is duidelijk dat Jackson zijn identiteitstransformaties gebruikt als publiciteitsstunts en dat ze deel uitmaken van zijn muziek, videoclips en privé-leven (zie Yuan, 1996). Zoals hij het zelf formuleert, weet zijn publiek niet wie hij is en zal het daarnaar op zoek blijven tot het erachter komt. 'En hoe meer tijd het kost om dat te ontdekken, des te beroemder zal ik zijn' (Taraborelli, 1991, p. 388). Daarom kunnen Jacksons operaties in het licht van hun gebruikswaarde voor de showbusiness worden gezien: hij zet zijn lichaam in als middel om de verkoop van zijn muziek te stimuleren.

Critici zijn er niet van overtuigd dat Jackson gewoon een publiciteitsstunt uithaalt, wanneer hij zijn gezicht operatief laat veranderen. Jacksons reacties op de vraag of hij probeert blank te worden, zijn echter zo veranderlijk als kwikzilver. Hij beweert er trots op te zijn dat hij zwart is. In een op tv uitgezonden gesprek met Oprah Winfrey in 1993 verwijst hij zelfs naar zichzelf als *Slave to the rhythm*. Bovendien, zo benadrukt hij, heeft hij een huidziekte (vitiligo) en gebruikt hij alleen witte make-up om het pigmentverlies te verbergen. De critici zijn sceptisch en redeneren dat hij zijn witte vlekken donker zou kunnen maken, zoals de meeste patiënten. Maar Jackson kan er moeilijk van worden beschuldigd dat hij voor blanke wil doorgaan. Het lijkt er niet op dat hij zijn afkomst achter zich laat, want de geschiedenis van zijn gezichtstransformaties is beschikbaar voor ieder-



een die toegang heeft tot internet. Misschien geeft Jackson zelf de beste verklaring voor zijn motieven weer in zijn liedje *Black or White*: 'Ik ben dit gedoe beu... ik ben meer dan mijn huidskleur'.¹²

Ik betwijfel of we ooit zullen weten wat Jacksons 'echte' gevoelens ten aanzien van ras zijn. Zijn nieuwe imago leent zich echter voor nog andere interpretaties dan verandering van ras. Zijn operaties lijken bijvoorbeeld minstens zoveel te maken te hebben met het scheppen van een vrouwelijk, asexueel of jeugdig uiterlijk als ze gaan over blank worden. Jackson heeft vaak verkondigd dat hij er het liefst net zo uit zou zien als Diana Ross. Hij meet zich een hoog fluisterstemmetje aan, en verder doet het gerucht de ronde dat hij overweegt zich te laten ombouwen tot vrouw. Vanuit dit perspectief lijken Jacksons experimenten met androgynie en seksuele ambiguïteit op de speelse seksuele grensoverschrijdingen van andere – blanke – mannelijke popidolen zoals David Bowie, Mick Jagger en Boy George (Mercer, 1994, p. 50). Zijn etherische, haast schijn-dode voorkomen lijkt verder een poging zijn materiële lichaam geheel en al te overstijgen. Zijn operatieve capriolen zijn dan nog het best te vergelijken met de performances van de lichaamsartieste Orlan.¹³

Als we de talloze pogingen om Jacksons chirurgische toeren te verklaren in ogenschouw nemen is het des te opmerkelijker dat het juist de verandering van zijn als raciaal aangemerkte gelaatstrekken is, die in het wetenschappelijke en publieke discours de meeste aandacht heeft gekregen. Michael Awkward (1995) levert een goed overzicht van het publieke debat, dat ons kan helpen om deze vooringenomenheid met ras zo niet te verklaren, dan toch te verhelderen.

Enerzijds hebben critici zich zorgen gemaakt over Jacksons beweegredenen en de mogelijke consequenties van zijn cosmetische operaties. Ze beschouwen zijn gebleekte huid en de 'misvorming' van zijn oorspronkelijk negroïde trekken als een inbreuk op de natuur, een onnatuurlijke daad die een ontkenning inhoudt van zijn wezenlijke identiteit. Anderen zien in Jacksons operaties een afspiegeling van racistische idealen met betrekking tot het uiterlijk, een uitdrukking van zijn onderwerping aan eurocentrische definities van schoonheid. Zijn operaties zijn een 'morbide symptoom van een psychologisch verminkt zwart bewustzijn', die de diep gewortelde zelfhaat onder zwarten weerspiegelt, welke eerder door de voorstanders van Black Power werden bekritiseerd (Awkward, 1995, p.177). Weer andere critici hebben op schrille toon de stelling verkondigd dat het gezicht van Jackson het product is van een op eigenbelang gebaseerd verlangen om roem te vergaren door blank te worden – een 'onvergelijkelijke

schanddaad in de geschiedenis van de zwarte lippen-dienst aan blanke normen' (Tate, 1992), die niets minder is dan de ultieme verloochening van alles wat zwart-zijn waardevol maakt (Mercer, 1997).

Anderzijds hebben critici van meer post-structuralistische huize naar voren gebracht dat Jackson beter beschouwd kan worden als een 'voorbeeldig postmodernistisch actor', die zijn lichaam gebruikt als een soort uitwisbare toverlei waarop hij zijn imago voortdurend opnieuw verwoordt en verandert. Zijn operatieve wapenfeiten gaan dan niet over verraad aan zijn ras, maar over het definitief overstijgen van raciale scheidslijnen. Ondanks de associaties met racisme en *passing*, die Jacksons operaties in de context van de geschiedenis van de zwarte slavernij steeds oproepen, hebben ze ook een bevrijdend effect. Zijn gezicht maakt het onmogelijk absolute lichaamsverschillen in stand te houden. Zijn neus breekt dan ook met elke monolithische opvatting van een samenhangend raciaal zelf (Gubar, 1997, p. 249). Door rassencategorieën te 'overstijgen' laat Jackson met zijn lichaam zien dat 'ras' er helemaal niet toe doet.

Volgens Awkward (1997) moeten Jacksons critici wel verstrikt raken in het debat tussen ras als essentie en ras als constructie. De eerste groep kan worden bekritiseerd vanwege haar benadering van 'ras' als een natuurlijke of essentialistische categorie, terwijl de tweede groep te weinig aandacht besteedt aan de historische en ideologische context die bepalend is voor zelfs de meest subversieve of utopische overschrijdingen van het rassenonderscheid. Hoewel ik het met Awkwards conclusies eens ben, geven ze geen antwoord op de vraag waarom Jacksons lichamelijke transformaties gekoppeld blijven aan 'ras'. Of Jackson nu als een 'rasverrader' of als een *race bender* wordt beschouwd, zijn cosmetische operaties kunnen alleen betekenis krijgen binnen een vertoog van ras, hetzij als een poging tot ontkenning en uitbanning, hetzij als een overstijging van zijn raciale identiteit. Het inzetten van dit vertoog sluit Jacksons eigen verklaringen en motieven voor zijn operaties, bijvoorbeeld als publiciteitsstunt of als poging zijn vrouwelijke kant te ontwikkelen, of zelfs als een dappere poging om voorgoed aan de materialiteit van het lichaam te ontsnappen, bij voorbaat uit.

Michael Jackson confronteert ons, ongeacht onze huidskleur of politieke overtuiging, met de 'rassenkwestie' (Haiken, 1997). Terwijl een blank persoon vrijelijk met haar of zijn uiterlijk kan experimenteren – het zich te buiten gaan aan een 'dosis' plastische chirurgie inbegrepen – krijgt hetzelfde experiment een andere betekenis, wanneer het wordt ondernomen door gekleurde of etnisch gemarginaliseerde mensen.

Plastische chirurgie en de ethiek van het verschil

Aan het begin van dit artikel wierp ik de vraag op waarin etnische plastische chirurgie precies verschilt van andere vormen van plastische chirurgie en, meer specifiek, waarom plastische chirurgie bij het weghalen van tekenen van 'ras' of etniciteit zoveel 'erger' lijkt dan plastische chirurgie voor een vrouwelijk of jeugdig uiterlijk. Door een kort uitstapje naar de culturele en medische gezichtspunten over etnische plastische chirurgie in heden en verleden, en een bespreking van de debatten over de politieke implicaties van dergelijke operaties, heb ik laten zien dat er over beide chirurgische praktijken een soortgelijk betoog kan worden gevoerd. Echter, de betekenissen die plastische chirurgie bij vrouwen en etnische chirurgie kunnen krijgen, worden beperkt door twee verschillende vertogen die over plastische chirurgie de ronde doen. Plastische chirurgie voor gekleurde of etnisch gemarginaliseerde mensen heeft betrekking op 'ras', terwijl plastische chirurgie voor witte Anglo-Amerikanen betrekking heeft op 'schoonheid'.

In mijn boek *Reshaping the female body* (1995) ging ik in tegen de gangbare opvatting dat de beweegreden voor vrouwen om plastische chirurgie te ondergaan het verlangen is om mooier te worden. Vrouwen blij-

ken plastische chirurgie te zien als een mogelijkheid om 'gewoon' en 'normaal' te worden – 'net zoals iedereen'. Mijn these was dat plastische chirurgie daarom veel meer impliceert dan het streven naar schoonheid: het is eerder een ingreep in de identiteit dan een ingreep in het uiterlijk van de persoon.

Het voornaamste probleem van pogingen om plastische chirurgie uitsluitend in termen van schoonheid te definiëren, is dat degenen die dergelijke operaties ondergaan makkelijk als frivoel worden gezien. Hun bewondering voor beroemdheden zou de oorzaak zijn van hun buitenissige cosmetische verlangens. Soms krijgen ze zelfs de rol van misleid slachtoffer toebedeeld.¹⁴ Het benaderen van plastische chirurgie als ingreep in de identiteit maakt het mogelijk de ervaringen van patiënten serieus te nemen en de ernst van hun lijden te onderkennen. Zo kunnen we begrijpen waarom, ondanks alle nadelen, plastische chirurgie hun toch in bepaalde omstandigheden als de best mogelijke oplossing voorkomt.

Het lijkt me dat dit perspectief in principe op elk 'geval' van plastische chirurgie zou moeten worden toegepast. Met andere woorden alle patiënten zouden, ongeacht hun gender of etnische afkomst, moeten worden beschouwd als handelende subjecten die vormgeven aan hun identiteit binnen een context



waarin verschillen in belichaming een ondraaglijk lijden kunnen oproepen. De context die zulk lijden voortbrengt, verdient onze kritische aandacht. Ik zie evenwel geen fundamentele reden om Afro-Amerikanen die een neusoperatie wensen, te beschouwen als grotere 'slachtoffers', of als grotere 'verraders' van hun ras in vergelijking met blanke Anglo-Amerikaanse vrouwen die hun borsten laten vergroten of hun gezichten laten liften. En deze laatsten zijn wat mij betreft ook niet te beschouwen als 'slachtoffers' van de schoonheidsindustrie of als 'verraadsters' van het feministisch gedachtegoed.

Plastische chirurgie kan naar mijn mening het beste worden beschouwd als een ingreep in de identiteit van een subject, ongeacht gender of etnische afkomst. Dit wil echter niet zeggen dat alle cosmetische operaties dezelfde betekenis hebben. Identiteiten komen tot stand in specifieke historische en sociale contexten, waarin culturele constructies van bijvoorbeeld ras, etniciteit, gender, seksualiteit, leeftijd en nationaliteit vormgeven aan zowel de manier waarop een individu haar of zijn eigen lichaam waarneemt, als aan het soort lichaamspraktijken dat veranderingen aan het lichaam passend maakt. De chirurgische ingrepen die op verschillende groepen worden toegepast, kennen ieder hun eigen geschiedenis voor wat betreft het uitsluiten en devalueren van mensen. De geschiedenis van neusoperaties bij joden, bijvoorbeeld, is een andere dan de geschiedenis van ooglidcorrecties voor Aziaten, of operaties aan de lippen van Afro-Amerikanen. De veranderingen die Jacques Josef aanbracht bij 'geassimileerde' joden in de context van het Europese antisemitisme aan het begin van de twintigste eeuw, had toen een andere betekenis dan de alomtegenwoordige neuscorrecties die in de vroege jaren zestig op Amerikaanse joodse teenagers werden uitgevoerd onder het motto: 'Als je je *bar mitsvah* achter de rug hebt, heb je ook een nieuwe neus'. Dit valt te vergelijken met het jaarlijks grote aantal jonge, welgestelde vrouwen in Iran dat hun neus laat 'doen'. Zij verklaren dat ze er 'gewoon beter uit willen zien'. Een dergelijke ingreep kan een kwestie van klasse zijn, iets waar jonge vrouwen uit de middenklasse recht op menen te hebben. Wanneer echter in de Verenigde Staten privé-klinieken bij de groeiende gemeenschap van Iraanse ballingen dezelfde neusoperaties uitvoeren, valt dit weer onder de rubriek van etnische plastische chirurgie ('de Midden-Oosten neus').

Kennelijk vereist een gecontextualiseerd begrip van plastische chirurgie het uiteenrafelen van de ingewikkelde en onderling tegenstrijdige verbanden tussen de verschillende vertogen over ras, etniciteit, klasse, gender, seksualiteit, leeftijd, lichaamsbehaamheid, enzovoorts en van hun betekenissen in

bepaalde historische periodes en in specifieke sociale locaties. Een kritiek op de plastische chirurgie of, meer algemeen, op vormen van lichaamspolitiek, kan niet worden teruggevoerd op óf alleen gender óf alleen ras. Een exclusieve focus op gender volstaat niet om te begrijpen waarom de plastische chirurgie als praktijk een voornamelijk blanke westerse zaak is geweest. Net zomin kan een exclusieve focus op ras of etniciteit een antwoord geven op de vraag waarom de meeste operaties op 'joodse neuzen' of 'Aziatische oogleden' juist bij vrouwen worden uitgevoerd. Belichaming kan niet tot 'alleen gender' of 'alleen ras' worden gereduceerd. Op het niveau van iemands ervaringen met zijn of haar lichaam en met de culturele betekenissen die aan het lichaam en aan lichaamspraktijken worden verbonden, zijn er elkaar wederzijds beïnvloedende categorieën in het spel. Het is precies op dit snijpunt (*intersection*) van categorieën, dat ik ook aan het begin van dit artikel aan de orde stelde, waar een gecontextualiseerde analyse van de plastische chirurgie als cultureel fenomeen zou moeten beginnen.

Nergens komt dit duidelijker naar voren dan in de betekenissen die plastische chirurgie op de neus van Michael Jackson krijgt. De operatieve escapades van Jackson krijgen vorm door de begrenzingen van ras, gender en seksualiteit, maar overstijgen deze ook. Zijn gezicht brengt ons de erfenis van de slavernij in herinnering, en toch kan hij er niet van worden beschuldigd zijn afkomst te verloochenen of voor blank te willen doorgaan. Jacksons operaties maken de constructie van 'ras' zichtbaar en dwingen ons, zijn publiek, ertoe hem te zien als een persoon met totale controle over zijn imago. Het beeld dat wij van hem krijgen is een nieuwe categorie, die des te innemender en vluchtiger wordt door de veelvuldige overschrijdingen van mannelijkheid en heteroseksualiteit. Een voorbeeld: toen Jackson er recentelijk van werd beschuldigd een jongetje te hebben aangerand, arresteerde de politie van Los Angeles hem en onderwierp hem aan een lichamelijk onderzoek. Hij moest zich uitkleeden voor een groep blanke politiemannen die vervolgens zijn genitaliën en de huid van zijn billen onderzocht op mogelijk herkenbare pigmentvlekken – een gebeurtenis die Jackson heeft beschreven als de meest 'afschuwelijke' en 'onmenselijke' beproeving die hij ooit in zijn leven had meegemaakt. Dit incident heeft niet alleen een homofobe ondertoon, maar roept ook zowel recente als historische confrontaties tussen zwarten en blanke autoriteiten in herinnering (David Yuan, 1996). Historische voorbeelden zijn de negentiende-eeuwse kermisattracties waarin 'primitieve' Afrikanen werden vertoond aan een wit Europees publiek, en de ontelbare vernederingen die zwarten in de Verenigde Staten, gearresteerd ten tijde

van de zwarte Burgerrechtenbeweging, moesten ondergaan.

Conclusies

Ik wil nog enkele opmerkingen maken over het onbehagen dat etnische plastische chirurgie oproept. Plastische chirurgie heeft niet alleen uiteenlopende betekenissen, afhankelijk van de culturele en historische context. Zoals we hebben gezien, roept het ook heel verschillende emotionele en morele reacties op. De lange traditie van de medicalisering van het (blanke) vrouwenlichaam, en de normalisering van het vrouwelijke lichaam binnen een systeem van vrouwelijke schoonheidsidealen, hebben plastische chirurgie voor blanke westerse vrouwen tot iets gewoons, routineus en salonfähig gemaakt. Het gegeven dat elk jaar miljoenen vrouwen hun borsten laten vergroten en hun rimpels glad laten trekken heeft dan ook nauwelijks nieuwsaarde, laat staan dat het een bron van onbehagen zou zijn.

In vergelijking hiermee doet etnische plastische chirurgie – ten minste in een bepaalde vorm en op bepaalde plaatsen – nog steeds veel mensen zich ongemakkelijk voelen. Het brengt bij blanke Anglo-Amerikanen en Europeanen iets in gedachten wat ze liever zouden vergeten: de lange en onoverkwikkelijke geschiedenis van slavernij, kolonialisme en volkerenmoord. Jacksons gezicht is ‘een onzachtzinnige herinnering dat de *Tar Baby*¹⁵ net als de spreekwoordelijke olifant in de porseleinkast, niet verdwijnt als je hem maar gewoon negeert’ (Haiken, 1997, p. 227). Ideeën over ‘gemengd bloed’ waaraan de angst voor rassenvermenging ten grondslag ligt, zijn geen aandelen uit de negentiende eeuw, maar leven voort in de gedachten van blanke Amerikanen van nu. Een blanke persoon die toegeeft dat zij of hij een Afrikaanse voorouder heeft, hoe lang geleden deze dan ook geleefd heeft, erkent impliciet dat zij of hij zwart is. Weinig personen met een blanke huidskleur in de Verenigde Staten zullen zo’n identiteit voetstoots aannemen, gegeven het verlies aan rechten en macht die zo’n bekentenis met zich mee zou brengen. En toch hebben de meeste Amerikanen die op dit ogenblik in de Verenigde Staten als ‘blank’ worden gedefinieerd, volgens de ‘One Drop Rule’ een substantieel aantal Afrikaanse voorouders. De vrees voor ontmaskering en voor de dwang ‘zich een externe zondebok eigen te maken ... waardoor ze pogen van hun eigen gevoel van minderwaardigheid af te komen’ (Piper, 1996, p. 256), is misschien wel Amerika’s meest ‘beschamende’ geheim.

Voor gekleurde en etnisch gemarginaliseerde mensen brengt etnische plastische chirurgie dubbelzinnigheden met zich mee. Het kan worden opgevat als een soort operatieve vermomming, een symptoom van

‘geïnternaliseerd racisme’, of als een verraderlijke medeplichtigheid aan onderdrukkende normen over het uiterlijk. Toch betekent dit niet zonder meer een afwijzing van een zwarte of etnische identiteit. Het gevoel onrechtvaardig behandeld te worden, steeds wanneer je je realiseert dat men je iets ontzegt vanwege je huidskleur, haarsort of de vorm van je neus, kan zo overweldigend zijn dat neus- of ooglidcorrectie de enige manier lijkt waarop je het systeem naar je hand kunt zetten, om zo de voordelen te verkrijgen waarvan je weet dat je er recht op hebt. Zoals Adrian Piper het formuleert, *passing* gaat niet zoezeer over het verwerpen van zwart-zijn, maar over de afwijzing van een identificatie met zwart-zijn, wanneer die een ondragelijke hoeveelheid pijn met zich meebrengt (1996, p. 244-45).¹⁶

Etnische plastische chirurgie is een controversiële praktijk, omdat ze verband houdt met de wijze waarop de constructie van ras via het lichaam verbonden is met racistische praktijken om mensen inferieur te maken en uit te sluiten. Het attendeert ons op het beschamende feit dat in ogenschijnlijk democratische samenlevingen individuen nog steeds als de ‘Ander’ worden gedefinieerd en daarom gedwongen worden om manieren te vinden om hun ‘anders-zijn’ te verhullen – dus onzichtbaar te worden – om hun kansen op een goed leven te verbeteren. In een tijd waarin grootschalige migratiebewegingen letterlijk het ‘gezicht’ van veel Europese landen bepalen, en ‘ras’ en racisme de meest urgente problemen van de huidige Amerikaanse samenleving zijn, zou iedereen die zich ook maar enigszins betrokken voelt bij het rechtzetten van sociale misstanden, zich onbehaaglijk moeten voelen bij ‘etnische plastische chirurgie’.

Zo hoort het eigenlijk te zijn, vind ik. Maar de enorme toename van nieuwe technische mogelijkheden om allerlei soorten lichamelijke verschillen uit te vlakken, maakt dat er meer op het spel staat dan slechts ons *vermogen* om compassie, bezorgdheid of geschoktheid te voelen. Het is minstens zo belangrijk om kritisch te kijken naar ons *onvermogen* om betrokkenheid, sympathie en empathie te voelen voor elk individu en elke groep die zich waagt aan plastische chirurgie.

Vertaling: Mariëtte van Staveren

Bewerking: Marlene Zwaan

Literatuur

- Anthias, F. & Yuval-Davis, N. (1992). *Racialized boundaries*. London: Routledge.
- Appiah, K.A. (1996). Race, culture, identity: misunderstood connections. In K.A. Appiah & A. Gutmann, *Color conscious. The political morality of race* (pp. 30-105). Princeton: Princeton University Press.
- Awkward, M. (1995). *Negotiating difference. Race, gender, and the politics of positionality*. Chicago: The Chicago University Press.
- Bordo, S. (1993). *Unbearable weight. Feminism, western culture, and the body*. Berkeley: University of California Press.
- Brah, A. (1996). *Cartographies of diaspora. Contesting identities*. London: Routledge.
- Davis, K. (1995). *Reshaping the female body. The dilemma of cosmetic surgery*. New York: Routledge.
- Davis, K. (1997). 'My body is my art'. *Cosmetic surgery as feminist utopia? The European Journal of Women's Studies*, 4 (1), 23-38.
- Davis, K. (forthcoming). Dubious equalities and embodied difference: men, women, and cosmetic surgery. *Body & Society*.
- Gilman, S. (1991). *The jew's body*. New York: Routledge.
- Gilman, S. (1999). *Making the body beautiful. A cultural history of aesthetic surgery*. Princeton: Princeton University Press.
- Ginsberg, E.K. (1996). Introduction: The politics of passing. In E.K. Ginsberg (Ed.), *Passing and the fictions of identity* (pp. 1-18). Durham and London: Duke University Press.
- Goldberg, D. (Ed.) (1990). *Anatomy of racism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Gorney, M. (1998). Patient selection for aesthetic surgery in the non-caucasian: practical guidelines. In W.E. Mattory Jr. (Ed.), *Ethnic considerations in facial aesthetic surgery* (pp. 3-9). Philadelphia: Lippincott-Raven Publishers.
- Gould, S.J. (1981). *The mismeasure of man*. New York and London: W.W. Norton & Company.
- Gubar, S. (1997). *Racechanges. White skin, black face in American culture*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Haiken, E. (1997). *Venus envy. A history of cosmetic surgery*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Harding, S. (Ed.). *The 'racial' economy of science. Toward a democratic future*. Bloomington/Indianapolis: Indiana University Press.
- hooks, b. (1994). *Outlaw culture. Resisting representations*. New York: Routledge.
- Jacobson, N. (2000). *Cleavage. Technology, controversy, and the ironies of the man-made breast*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.
- Kaw, E. (1993). Medicalization of racial features: Asian American women and cosmetic surgery. *Medical Anthropology Quarterly* 7 (1), 74-89.
- Kaw, E. (1994). 'Opening' faces. The politics of cosmetic surgery and Asian American women. In N. Sault (Ed.), *Many mirrors. Body image and social relations* (pp. 241-265). New Brunswick: Rutgers University Press.
- Lacqueur, T. (1990). *Making sex. Body and gender from the Greeks to Freud*. Cambridge: Harvard University Press.
- Little, M.O. (1998). Cosmetic surgery, suspect norms, and the ethics of complicity. In E. Parens (Ed.), *Enhancing human traits. Ethical and social implications* (pp. 162-176). Washington D.C.: Georgetown University Press.
- Mattory, W.E. Jr. (Ed.) (1998). *Ethnic considerations in facial aesthetic surgery*. Philadelphia: Lippincott-Raven Publishers.
- Mattory, W.E. Jr. (1998). Preface. In W.E. Mattory, Jr. (Ed.), *Ethnic considerations in facial aesthetic surgery* (pp. xix-x). Philadelphia: Lippincott-Raven Publishers.
- Mercer, K. (1994). *Welcome to the jungle*. New York and London: Routledge.
- Mercer, K. (1997). Black hair/style politics. In K. Gelder & S. Thornton (Eds.), *The subcultures reader* (pp. 420-435). London: Routledge.
- Morgan, K.P. (1991). Women and the knife: cosmetic surgery and the colonization of women's bodies. *Hypatia* 6, 25-53.
- Padmore, C. (2000). *Significant flesh. Cosmetic surgery, physiognomy, and the erasure of visual difference(s)*. Lateral. A Journal of Textual and Cultural Studies. <http://www.latrobe.edu.au>.
- Piper, A. (1996). Passing for white, passing for black. In E.K. Ginsberg (Ed.), *Passing and the fictions of identity* (pp. 234-270). Durham and London: Duke University Press.
- Rogers, B.O. (1998). Foreword. In W.E. Mattory, Jr. (Ed.), *Ethnic considerations in facial aesthetic surgery* (pp. xv-xviii). Philadelphia: Lippincott-Raven Publishers.
- Rohrich, R.J. & Kenkel, J.M. (1998). The definition of beauty in the northern European. In: W.E. Mattory, Jr. (Ed.), *Ethnic considerations in facial aesthetic surgery* (pp. 85-96). Philadelphia: Lippincott-Raven Publishers.
- Rooks, N.M. (1996). *Hair raising. Beauty, culture, and African American women*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Russell, K., Wilson, M. & Hall, R. (1992). *The color complex. The politics of skin color among African Americans*. New York: Anchor Books.

Schiebinger, L. (1993). *Nature's body. Gender in the making of modern science*. Boston: Beacon Press.

Smith, V. (1998). *Not just race, not just gender*. New York: Routledge.

Stepan, N. (1982). *The idea of race in science. Great Britain, 1800-1960*. Hamden: Archon.

Stepan, N.L. & Gilman, S.L. (1993). Appropriating the idioms of science: the rejection of scientific racism. In: S. Harding (Ed.), *The 'racial' economy of science. Toward a democratic future* (pp. 170-200). Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Taraborrelli, J.R. (1991). *Michael Jackson. The magic and the madness*. New York: Birch Lane Press.

Tate, G. (1992). I'm white! What's wrong with Michael Jackson. In G. Tate, *Flyboy in the buttermilk. Essays on contemporary America*. New York: Fireside/Simon and Schuster.

Wolf, N. (1991). *The beauty myth*. New York: William Morrow and Company, Inc.

Young, I.M. (1990). *Throwing like a girl and other essays in feminist philosophy and social theory*. Bloomington: Indiana University Press.

Yuan, D.D. (1996). The celebrity freak. Michael Jackson's 'grotesque glory'. In R. G. Thompson (Ed.), *Freakery. Cultural spectacles of the extraordinary body* (pp. 368-384). New York: New York University Press.

Noten

1. Voor hun opbouwende en behulpzame commentaar op de verschillende versies van dit artikel wil ik de volgende mensen bedanken: Cynthia Cockburn, Halleh Gorashi, Barbara Henkes, Lena Inowlocki, Helma Lutz, Sawitri Saharso, Gloria Wekker, Henri Wijsbek en Dubravka Zarkov. Daarnaast ben ik veel dank verschuldigd aan Anna Aalten en Willem de Haan, die me hebben geholpen talloze knopen te ontwarren en altijd bereid waren nóg een blik te werpen.

2. Ik heb erg met de terminologie geworsteld en zonder bevredigend resultaat. Veel medische teksten bevatten indirecte verwijzingen naar ras en etniciteit ('bepaalde groepen zijn overvloediger gezegend op het gebied van hun reukorgaan'). Chirurgen vermijden de term 'ras', door het in plaats daarvan over de 'etnische patiënt' of 'etnisch-specifieke chirurgie' te hebben. 'Ras' wordt vanouds in verband gebracht met lichamelijke onderscheidingssteekenen, hoe gefingerd ook, terwijl 'eticiteit' doorgaans aan cultuur verbonden wordt. Etniciteit wordt, hoewel het net zo'n geconstrueerd begrip is als ras, vaak in de praktijk geracialiseerd – dat wil zeggen dat het als een belichaamde eigenschap van culturele groepen wordt behandeld (zie bijvoorbeeld Stepan, 1982; Goldberg (Ed.), 1990; Appiah, 1996). Omdat dit ook het geval is met plas-

tische chirurgie, die – zoals ik in dit artikel zal laten zien – wetenschappelijke kennis over ras toepast op uiterlijke kenmerken die vervolgens als 'etnisch' worden geassocieerd, heb ik gekozen voor 'etnische plastische chirurgie'.

3. Josef staat model voor de ambiguïteit van de 'etnische plastische chirurgie'. Zijn eigen carrière was gefundeerd op zijn inspanningen om 'joodse neuzen' te verbouwen en individuen te helpen om 'hun afkomst te verbergen'. Zijn eigen poging om zich aan te passen hield het lidmaatschap van een patriottische studentenvereniging in, waar hij de verplichte duellerlittekens opliep die het merkteken waren van Arische mannelijkheid. Josef kon evenwel niet aan zijn eigen afstamming ontsnappen en zou als hij nog leefde, ondanks zijn belangrijke bijdragen aan het veld, gedwongen zijn geweest om zijn beroep op te geven toen Hitler aan de macht kwam. Het is onduidelijk of hij is gestorven aan een hartaanval of dat hij in 1934 zelfmoord heeft gepleegd, vlak voordat het hem, evenals andere joodse artsen, verboden werd zijn praktijk uit te oefenen (Gilman, 1991).

4. De Ieren werden in de negentiende eeuw als een 'ras' gezien, terwijl ze nu hoogstens aanspraak zouden kunnen maken op een 'eticiteit' – een interessant gegeven in de geschiedenis van de constructie van ras.

5. De relatieve ondervertegenwoordiging van Afro-Amerikanen onder patiënten van plastische chirurgie zou verband kunnen houden met de belangrijke plaats die huidskleur als raciaal kenmerk inneemt – een uiterlijke trek die door plastische chirurgie niet zomaar kan worden veranderd. Hoewel plastische chirurgie onder Afro-Amerikanen geen wijde verspreiding vindt, geldt dat wel voor het gebruik van huidbleekmiddelen (zie ook Russell e.a., 1992 en het artikel van Gomes & Westerhof in dit themanummer).

6. In Nederland zijn geen cijfers beschikbaar over het aantal plastisch-chirurgische ingrepen, verricht bij verschillende etnische groepen. Dit betekent echter niet dat het verschijnsel van de 'etnische plastische chirurgie' in Nederland niet bestaat. Ik heb in mijn boek *Reshaping the female body* (1995) een voorval beschreven waarbij een bekende hoogleraar in de plastische chirurgie vertelde dat hem door zoveel Marokkaanse tienermeisjes werd verzocht hun neus te 'doen', dat hij zich gedwongen voelde een diagnostische categorie te ontwikkelen om het probleem te beschrijven: 'insufficiëntiegevoelens op grond van raciale kenmerken' (p. 2).

7. In de nasleep van de Franse Revolutie en de ideologische roep om gelijkheid van alle mensen (sic), is de wetenschap gediensig geweest bij het voortbrengen van bewijsmateriaal voor een 'natuurlijk' verschil

tussen de seksen. Vóór de achttiende eeuw werd het denken over het lichaam gedomineerd door het 'één-sekse-model'; de vrouw werd als een binnenste buiten gekeerde man opgevat, waarbij de vagina als penis werd gezien, de vulva als voorhuid, de baarmoeder als balzak en de eileiders als testikels (Laqueur, 1990). Hoewel vrouwen als minderwaardig aan mannen werden beschouwd (ze produceerden minder lichaamswarmte), duurde het tot de achttiende eeuw voordat men vrouwen behept zag met een radicaal ander lichaam. Deze verschuiving in het denken – het 'twee-seksen-model' – leverde een natuurlijke basis voor de doctrine van de gescheiden sociale sferen, die vrouwen uitsloot van de openbare sfeer en hen tot een huiselijk leven veroordeelde.

8. Zie Schiebinger (1993) voor een goede bespreking van de manier waarop sekse en ras in het wetenschappelijk discours met elkaar in verband werden gebracht.

9. De 'One Drop Rule' betekent dat wanneer iemand slechts één druppel 'negerbloed' heeft, deze binnen een gemeenschap aangemerkt wordt als zwart.

10. Zoals ik elders heb betoogd (Davis, forthcoming) is deze trend ook van toepassing op mannen die plastische chirurgie ondergaan, hoewel nader onderzoek aan het licht brengt dat chirurgen het verlangen van mannen om hun lichaam operatief te veranderen niet helemaal normaal vinden en zelfs terughoudend zijn om hen als patiënt aan te nemen.

11. Zie ook Rooks (1996) voor een interessante bespreking van de debatten binnen de zwarte gemeenschap over het 'straightenen' van haar als 'verheffing van het ras', ofwel als 'raciale zelfhaat'.

12. Michael Jackson, 'Black or White', *Dangerous* (Epic Records EK 45400).

13. Orlan is een Franse kunstenares die tijdens een reeks op de televisie vertoonde performances haar gezicht operatief liet veranderen. Haar performances zijn bedoeld de notie van een natuurlijk lichaam en van vastliggende identiteiten te deconstrueren. In haar optiek is het lichaam weinig meer dan een voertuig waarmee een persoon haar steeds wisselende verlangens tot uitdrukking kan brengen, dankzij de wonderen van de moderne technologie. Zie Davis (1997), in het Nederlands verschenen in *Psychologie & Maatschappij*.

14. Zelfs feministen doen dit. Little bijvoorbeeld beschrijft de 'typische' patiënt van plastische chirurgie als een vrouw die al een goed figuur heeft, maar zo van streek raakt door de plaatjes van supermodellen die ze in de media ziet dat ze niet om één, maar een hele serie operaties vraagt: 'uitgebreide liposuctie, nieuwe contouren voor de jukbeenderen, misschien een paar ribben eruit, en dat alles bekroond met een borstvergroting' (1998, p. 164). Ook Young merkt op

dat hoewel het belangrijk is om vrouwen die voor plastische chirurgie kiezen niet te bekritisieren, het 'twijfelachtig' is of hun daad zich als een 'keuze' laat construeren. Sterker nog, ze kan niet anders dan vermoeden dat veel van de plastische chirurgie die vrouwen ondergaan wel 'lichtzinnig en onnodig móét zijn, zoiets als diamanten en bont' (1990, p. 202).

15. In het 'zwarte halfbloedje' ligt de Amerikaanse geschiedenis besloten van zwarten die gelyncht werden met pek en veren, en van de vernederingen van personen, die op grond van hun afstamming worden gezien als aangeraakt door en besmet met teer.

16. In het verlangen om 'etnisch onzichtbaar' te worden, klinkt hier de wens door om 'normaal' of 'gewoon als ieder ander' te worden, zoals uitgesproken door de vrouwen die ik voor *Reshaping the female body* (1995) heb geïnterviewd.

Beeldmateriaal

Sander L. Gilman, *Picturing health and illness. Images of identity and difference*, (The John Hopkins University Press) Baltimore and London 1995, p. 82; C.M. Bowra, *Het oude Griekenland*, (NV Het Parool) Amsterdam 1968, p. 136;

W. Earle Matory jr. (ed.), *Ethnic considerations in facial aesthetic surgery*, (Lippincott-Raven Publishers) Philadelphia/New York 1998, p. 270 en p. 349; *Epic, Sony Music Entertainment* (Holland).